

3758

ع.

۱

۲۴۳

استاد محترم



www.ketab.ir

آیه تبلیغ

بررسی روایی و دلالتی

محمد حسین مشکوری

سرشناسه:	مشکوری، محمدحسین، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور:	آیه تبلیغ: بررسی روایی و دلالت / محمدحسین مشکوری
مشخصات نشر:	قم: انتشارات تشیع، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری:	۲۴۳ ص: ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س.م.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۶۳۹۹-۴۲-۶
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق - اثبات خلافت
زبان:	Ali ibn Abi-talib, Imam I, ۶۶۸-۶۶۰ -- Proof of caliphate --
موضوع:	تفسیر (سوره مائده، آیه ۶۷)
موضوع:	غدير خم -- جنبه های قرآنی
موضوع:	Ghadir -- Qur'anic teaching
موضوع:	غدير خم -- احادیث اهل سنت
موضوع:	Ghadir -- Hadiths (Sunnite)
موضوع:	مفسران اهل سنت -- دیدگاه درباره غدیر خم.
موضوع:	Commentators, Sunnite -- Views on Ghadir
رده بندی کنگره:	۵۴/BP۲۲
رده بندی دهکده:	۲۵۲/۱۱۷
شماره کاتالوگ:	۰۷۷۲۸۲۹



آیه تبلیغ

بررسی روایی و دلالت

مؤلف: محمدحسین مشکوری
ویراستار: محمد بدیعی
چاپ اول: تابستان ۱۳۹۸
ناشر: انتشارات تشیع
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۳۹۹-۴۲-۶

انتشارات تشیع: قم، بلوار شهید کرمی، خیابان شهید حقانی، کوچه ۲، فرعی اول، پلاک ۴

تلفن: ۰۲۵-۳۲۷۰۲۸۴۴ • ۰۹۳۵۹۸۷۸۸۱۱

مرکز پخش: تهران، شریعتی، خ یزدانیان، سیماي جنوبی، گلپایگانی، پ ۳، کانون خورشید

www.kanoonkhorshid.ir

تلفن: ۰۲۱۲۲۲۶۷۰۱۸

تقديم به ساحت قدسى و عرشى؛

امام المخلصين، قدوة الصالحين، يعسوب الدين،
قائد الغر المحجلين، امام المتقين، مولى الموحدين، حضرت
امير المؤمنين على بن ابي طالب عليه افضل صلوات المصلين.

وهمچنين:

العلامة الشريفة، الرضية المرضية، الفاضلة الزكية،
الاجواء الانسية، التقية الثقية، المحدثة العليمة،
ام الائمة النجباء، السيدة النساء، حضرت فاطمة الزهراء
صلوات الله و سلامه عليها.

که حق عظیمی در تمام طول حیات، بر گردن حقیر دارند...
«اللهم لا تكلني إلى غيرهما و أولادهما المعصومين
عليهم السلام طرفة عين ابداً»

فهرست مطالب

۱۳.....	مقدمه
۱۳.....	اهمیت مسئله ولایت
۱۹.....	جایگاه آیه تبلیغ در میان آیات مربوط به غدیر
۲۰.....	نقش علامه امینی در ثبت و اثبات ماجرای غدیر
۲۱.....	هدف از تألیف «الغدیر»
۲۲.....	ویژگی های کتاب «الغدیر»
۲۷.....	تبیین موضوع این رساله
۲۸.....	اهداف و فواید تحقیق
۲۹.....	پیشینه تحقیق
۳۰.....	امتیازات این پژوهش
۳۱.....	روش تحقیق این نگارش



بخش اول بررسی سندی احادیث شأن نزول آیه تبلیغ..... ۳۵

فصل اول: بررسی سندی احادیث شأن نزول آیه تبلیغ در الغدير..... ۳۷

فصل دوم: مستدرکات سندی بر احادیث شأن نزول آیه تبلیغ در الغدير..... ۴۲

بررسی طرق صحابی..... ۴۳

طریق اول: زید بن ارقم..... ۴۴

طریق دوم: ابوسعید خدری..... ۵۴

روایت اول..... ۵۴

نکته اول..... ۵۹

نکته دوم..... ۵۹

نکته سوم..... ۶۰

روایت دوم..... ۶۸

روایت سوم..... ۷۱

روایت چهارم..... ۷۵

روایت پنجم..... ۷۸

طریق سوم: ابن عباس..... ۸۲

روایت اول..... ۸۲

روایت دوم..... ۸۸

روایت سوم..... ۸۸

روایت چهارم..... ۹۵

روایت پنجم..... ۹۶

روایت ششم..... ۹۹



۱۰۰	روایت اول (به نقل از حسکانی).....
۱۰۲	روایت دوم (به نقل از حسکانی).....
۱۰۴	روایت سوم (به نقل از حسکانی).....
۱۰۹	روایت چهارم (به نقل از ذهبی).....
۱۱۲	طریق چهارم: عبدالله بن مسعود.....
۱۱۶	طریق پنجم: جابر بن عبدالله انصاری.....
۱۱۷	طریق ششم: رافع عازب.....
۱۱۸	روایت اول.....
۱۱۹	روایت دوم.....
۱۲۰	روایت سوم.....
۱۲۰	طریق هفتم: ابوهریره.....
۱۲۱	روایت اول.....
۱۲۹	روایت دوم.....
۱۳۲	استدراکات طرق صحابی.....
۱۳۳	طریق اول: حذیفه یمانی.....
۱۳۸	طریق دوم: عبدالله بن ابی عوفی اسلمی.....
۱۴۱	بررسی طرق تابعین.....
۱۴۱	طریق اول: امام باقر (ع).....
۱۴۲	روایت اول.....
۱۴۳	روایت دوم.....
۱۴۴	روایت سوم.....



روایت چهارم.....	۱۴۵
روایت اول.....	۱۴۵
روایت دوم.....	۱۴۶
طریق دوم: امام صادق علیه السلام	۱۵۱
روایت اول.....	۱۵۱
روایت دوم.....	۱۵۲
طریق سوم: زید بن علی.....	۱۵۲
بررسی روایات غیر صریح.....	۱۵۳
طریق اول: حسن بصری.....	۱۵۳
طریق دوم: مجاهد بن جبر.....	۱۵۴
طریق سوم: ابن عباس.....	۱۵۵
جدول بررسی سندی احادیث شأن نزول آیه تبلیغ در الغدير در یک نگاه ..	۱۵۷
بخش دوم: بررسی دلالتی احادیث شأن نزول آیه تبلیغ	۱۵۷
فصل اول: بررسی دلالتی احادیث شأن نزول آیه تبلیغ در «الغدير».....	۱۵۹
فصل دوم: مستدرکات دلالتی احادیث شأن نزول آیه تبلیغ در «الغدير».....	۱۶۶
۱. دلالت احادیث شأن نزول آیه تبلیغ بر اساس مدعای شیعه.....	۱۶۷
الف. بررسی متن آیه تبلیغ.....	۱۶۷
ب. روایات شیعه پیرامون شأن نزول آیه تبلیغ.....	۱۷۲
۲. دلالت احادیث شأن نزول آیه تبلیغ بر اساس مدعای عامه در «الغدير».....	۱۷۸
الف. بررسی دلالتی روایات عامه پیرامون شأن نزول آیه تبلیغ.....	۱۷۸
روایت طبری.....	۱۷۸



روایت ابن ابی حاتم: (روایت اول از طریق ابوسعید خدری).....	۱۸۰
روایت نظام نیشابوری: (روایت پنجم از طریق ابوسعید خدری).....	۱۸۱
روایت محاملی: (روایت اول از طریق ابن عباس).....	۱۸۲
روایت سجستانی: (روایت چهارم از طریق ابن عباس).....	۱۸۳
روایات حسکانی: (روایت پنجم از طریق ابن عباس).....	۱۸۳
روایت ابن مردویه: (روایت اول از طریق ابن مسعود).....	۱۸۴
روایت الوسی: (روایت چهارم از طریق امام باقر علیه السلام).....	۱۸۵
ب. بررسی احتمالات مخالفان پیرامون شأن نزول آیه تبلیغ.....	۱۸۵
استنتاج مستدرکات دلالی احادیث شأن نزول آیه تبلیغ بر امامت.....	۲۰۴
۳. پاسخ به شبهات جدید.....	۲۰۶
۱. عدم اعتبار احادیث شأن نزول آیه تبلیغ درباره امیر المؤمنین.....	۲۰۶
۲. نزول آیه تبلیغ پیش از حجه الوداع.....	۲۱۱
۳. اعلان ولایت در روز غدیر.....	۲۱۲
فهرست منابع و مآخذ.....	۲۲۵

مقدمه



اهمیت مسئله ولایت

دین اسلام بر پایه اصول و ارکانی استوار گردیده است که با تعبیر اصول دین از آن‌ها یاد می‌شود. اصول دین شامل مجموعه معتقدات و باورهای اساسی دین اسلام است که پیرامون مسئله وجود خدا و یکتایی او، عدالت و برابری در مقدرات و مشیت‌هایش، حساب و کتاب و مخلوقاتش در روز واپسین، انذار و تبشیر بندگان توسط انبیا و نشان دادن راه درست زیستن و بندگی به آفریدگانش و نیز تداوم مسیر هدایت به وسیله امامان و جانشینانش، از جمله مهم‌ترین ارکان اعتقادی را شکل می‌دهند.



غیر از اصول دین، اسلام دارای فروع، احکام و اخلاق و آداب نیز می باشد که مشتمل بر بایدها و نبایدهای الهی و قوانین بندگی است و رعایت آن ها موجب فلاح و رستگاری می گردد.

بدون تردید در میان اصول، فروع و آداب دینی، آنچه که نقش محوری و کلیدی را ایفا می کند، موضوع امامت و ولایت است که عامل تداوم و استمرار دین اسلام به عنوان آخرین نسخه هدایت و حیات بخش بشر تا روز واپسین می باشد.

مسئله ای دستبرگ و عظیم که اگر رخ نمی داد و واقع نمی شد، دین اسلام با همه محدو شرافتش نسبت به ادیان دیگر، نه کامل می شد و نه حجت و نعمت هدایت را به اتمام می رساند. از این رو این مسئله دارای اهمیت شد و خایر گردید تا آن که پیامبر عظیم الشان اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در روز هجدهم ذی الحجه سال دهم هجرت، آن را تثبیت نمود و ماجرای غدیر خم را رقم زد.

واقعه ای که با خطبه غراء نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم به وقوع پیوست و تمام معتقدات مسلمانان بازگو گردید و حضرت در قالب این خطبه، اصول دین، یعنی توحید و برخی اوصاف پروردگار تا مصاد و روز قیامت، تبیین بیست حکم فقهی پیرامون فروع دین، تبیین اهمیت مسئله امامت، اشاره به امامت دوازده امام معصوم، به ویژه امامت امام عصر عجل الله تعالی فرجه و آخرین وصی الهی، بیان برخی از مهم ترین فضائل



امیرالمؤمنین علیه السلام و نیز اشاره به آیات قرآنی راجع به مسئله ولایت از جمله «آیه تبلیغ» که از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است، را مجدداً یادآوری و تشریح نمود.

به همان میزان که مسئله ولایت از منظر اعتقادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، ثبت این ماجرا با عنوان حماسه جاوید غدیر خم، در تاریخ نیز دارای اهمیت خاصی است.

در این رهگذر، واقعه تاریخی «غدیر خم» از مهم‌ترین رویدادها و عظیم‌ترین موضوعات تاریخی در جهان اسلام است؛ چرا که این واقعه مهم و حساس با بسیاری از براهین مسلم مربوط به آن، مبنا و اساس مذهب آن‌ها می‌باشد که از آثار خاندان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله پیروی می‌نمایند.

در این مکتب، مظاهر دانش و بزرگی، نمایان و از میان آن‌ها دانشمندان بنام، حکما، فلاسفه، مردان بزرگ و نوابغ در علوم و فنون مختلف برخاسته‌اند و نیز کتب و تألیفات گران‌بها در هر فن از آنان در جهان منتشر گشته است.

بنابراین اگر مورّخ، خود از این گروه باشد، بر او واجب است که اخبار و مطالب مهم مربوط به دعوت نبوی را به وسیله ثبت و ضبط در تاریخ خود به گونه مفصل، در دسترس استفاده هم‌کیشان خود قرار دهد، و اگر مورّخ از غیر این گروه، یعنی غیر از گروه پیروان آثار



خاندان پیامبر باشد، باز هم ضمن بررسی در تاریخ، جمعیت بزرگی مانند این گروه، ناچار است که از چنین واقعه مهمی، اگر چه به اجمال، یادی کند؛ زیرا برای این گونه مورّخین، امکان ندارد بر سند و مدارک غدیر، اشکالی وارد کنند و یا آن را ضعیف بشمارند؛ زیرا با آن رنج و مشقتی که پیامبر صلی الله علیه و آله در کیفیت (زمانی و مکانی) ابلاغ این امر در روز غدیر خم بر خود هموار نمود، وقوع این رخداد طوری است که حتی دو نفر هم نباید پیرامون آن اختلاف کنند. هر چند به دلیل اغراض و اهدافی که بر افراد آگاه پوشیده نیست، گروهی در مدلول و مفاد آن، دیدگاه‌های گوناگونی مطرح کرده‌اند.^۱

گرچه ماجرای غدیر تنها موردی نبود که در صدد تبیین ولایت و جانشینی امیرالمؤمنین علیه السلام و قریب به صدها مورد از قبیل روایات یوم الدار، منزلت، شراء نفس، ثقلین، سداالبواب، شهر علم، طیر مشوی، رد شمس، خاصف النعل یا حدیث قرطاس به این مسئله مهم اشاره داشته است، لکن در غدیر خم که مهم‌ترین این مقاطع تاریخی و روایات ولایت می‌باشد، مطالبی از جانب رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله بیان گردید که از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های ماجرای غدیر می‌توان به مواردی اشاره نمود:

اولاً؛ این واقعه در واپسین روزهای عمر شریف پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله

۱. ترجمه الغدیر، ج ۱، اقتباس از مقدمه علامه امینی.



رقم خورده است و حاکی از اهمیت آن حول معرفی جانشین ایشان در آخرین سخنرانی بزرگ حضرت می باشد.

ثانیاً؛ تنها موردی است که خاتم الانبیا صلی الله علیه و آله در ملا عام و در حضور اجتماع بیش از صد هزار نفر، مسئله و صایت خود را اعلام می دارد تا با اهت و عظمت در تاریخ درج شود و منحصر به فرد از این واقعه یاد گردد.

گرچه محتوای حدیث غدیر و جانشینی امیرالمؤمنین علیه السلام، محتوای جدیدی نبود و بارها و بارها از لسان مبارک حضرت و به انحای مختلف صادر گردیده بود.

ثالثاً؛ خدای متعال نسبت به نشر و ترویج واقعه غدیر، عنایت بسیار فرموده، تا این که زبازند همگان باشد و راویان در هر عصر و زمان، این داستان را دهان به دهان بگویند و بیان کنند تا آن که موضوع ولایت، برای طرفداران و حامیان امیرالمؤمنین علیه السلام برهان پابرجایی باشد؛ لذا در موقعیت حساسی که پیامبر عالی قدر از حج اکبر بازگشته است و گروه عظیمی از طبقات و قبایل و طایفه های گوناگون از مسلمانین به مناسبت آموختن و انجام حج بیت الله مجتمع گشته اند، پیامبرش را مأمور ابلاغ امر ولایت علی علیه السلام می گرداند.

خدای متعال به این مقدار هم اکتفا ننمود و آیاتی از قرآن کریم، به ویژه سه آیه ای که در شأن روز غدیر می باشند (آیات تبلیغ، اکمال و



عذاب واقع) را در این خصوص فرو فرستاد، تا در هر صبح و شام تلاوت شود و مسلمانان عالم با خواندن مداوم آن آیات در همه اوقات و اماکن، متذکر و متوجه این امر باشند و تنها راه رشد و سعادت خود را بشناسند و پیشوای حقیقی خود را برای دریافت معارف دین و احکام آیین منزه اسلام، بدون تردید تشخیص دهند. بدین جهت بود که رسول خدا ﷺ در مسیر بازگشت از آخرین حج خود اعلام عمومی کرد، تا همه افراد و طبقات مسلمین به ایشان ملحق گردند، تا با ابلاغ این خبر بزرگ و مهم، پایه های دین حنیف و بنیان آیین مقدس اسلام استوار گردد.

از این رو امامان و پیشوایان دین با توجه به اهمیت این موضوع، پیوسته واقعه غدیر خم را در هر مناسبتی بازگو می کردند و به آن استدلال و احتجاج می نمودند؛ چنان که شخص امیرالمؤمنین (علیه السلام) نیز در طول دوران زندگی شریف خود پیوسته به این امر احتجاج می فرمود و صحابه ای که در حجة الوداع حضور داشته اند را در مجامع عمومی سوگند می داد و از آن ها بر این امر گواهی می طلبید. افزون بر آن که فضائل حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) نیز در شش محور کلی در آیات و روایات فراوان آمده که از این قرار است:

۱. ایمان؛ که امروزه از آن به عنوان تعهد یاد می شود.

۲. عصمت و دوری از هرگونه شرک و گناه و خطا و خطیه؛ که اوج



ایمان است.

۳. علم؛ که امروزه از آن به عنوان تخصص یاد می‌شود.

۴. شجاعت بی‌نظیر حضرت.

۵. عدالت اجتماعی و دستگیری از فقرا.

۶. زهد و دوری از متاع دنیا.

«در بسیاری از کتب و آثار امامیه نیز حادثه مهم غدیر بازتاب داشته است و [روایات فراوانی با موضوع] اثبات قضیه غدیر یا استدلال [به آن] در کتب روایی شیعه [به چشم می‌خورد] و دانشمندان اهل سنت نیز در ثبت و ضبط این روایات، دست کمی از شیعه ندارند، بلکه آنان نیز این واقعه را محقق دانسته و به صحت آن معترفند و تواتر آن را اذعان دارند. مگر فرد یا افراد ناخیزی که از راه و رسم درایت منحرف گشته، و از روی عصبیت کورکورانه نسبت به این واقعه مسلم تاریخی و الهی سخنی به یأوه گفته‌اند!»^۱

جایگاه آیه تبلیغ در میان آیات مربوط به غدیر

سه مطلب اساسی که از آیات «تبلیغ»، «اکمال» و «عذاب واقع»

استفاده می‌شود از این قرار است:

۱. ولایت از اصول دین است و نه فروع آن.

۱. ترجمه الغدیر، ج ۱، ص ۲۹-۴۰، اقتباس از مقدمه علامه امینی.



۲. در بین اصول دین، ولایت و امامت مهم‌ترین رکن است.

۳. ولایت، روح دین و باطن آن است.

در بین این سه آیه، آیه تبلیغ، ریشه فهم آیات اکمال و عذاب واقع است؛ زیرا مهم‌ترین فراز آن، عبارت «وإن لم تفعل فما بلغت رسالته» می‌باشد که ولایت را به رسالت گره زده است. معنای ترتب رسالت بر ولایت، آن است که ولایت، اصل دین و روح آن می‌باشد و وقتی از آیه تبلیغ فهمیدیم که ولایت روح دین است، پس معنای اکمال، این خواهد بود که با ضمیمه شدن روح به جسم (ما عدای ولایت از سایر اصول و فروع دین)، دین کامل خواهد شد. و همچنین انکار ولایت، سبب کفر و عذاب واقع می‌گردد؛ از این رو آیه اکمال، اثر پذیرش ولایت و آیه عذاب واقع، اثر انکار ولایت را بیان می‌کند.

نقش علامه امینی در ثبت و اثبات ماجرای غدیر

آیت الله شیخ عبدالحسین امینی، فرزند شیخ احمد امینی تبریزی از مفاخر علمای شیعه در قرن چهاردهم و نگارنده کتاب «الغدیر فی الكتاب و السنة و الادب» می‌باشد که مانند دایرة المعارف تدوین شده و از شهرت جهانی برخوردار است.^۱ وی در رسیدن به حقایق علمی،

۱. علامه امینی علاوه بر الغدیر، تألیفات دیگری نظیر: شهداء الفضیلة، ادب الزائر لمن یمم الحائر، سیرت و سنتنا، تفسیر فاتحة الكتاب، کامل الزیارت و چهارده اثر دیگر که هنوز چاپ نشده دارد. علاوه بر این که نه جلد از بقیه مجلدات الغدیر چاپ نشده است. (ر.ک: حماسه غدیر، محمدرضا



از هیچ تلاش و کوششی فروگذار نمی نمود و برای دستیابی به ژرفای حقیقت تشیع، صبر و حوصله زیادی به خرج می داد. از این رو اغلب کتاب های علمی موجود در کتابخانه های نجف را که مربوط به موضوع تحقیقش بود، مطالعه کرد و برای جست و جوی علمی و گردآوری معلومات و بازنویسی و نسخه برداری از برخی کتاب ها، به شهرهای دیگر عراق نظیر کربلا، بغداد، کاظمین و سامرا و نیز به کشورهای مانند ایران، هند، سوریه و ترکیه مسافرت کرد.^۱ وی پس از طی دوران تحصیلات عالی و اجتهاد، چهل سال در زوایای کتابخانه ها، از مکه تا رامپور، عمر می گذراند و به موازیت اسلامی دست می یابد و مأخذی از نظر او دور نمی ماند و به تحریف ها پی می برد و همه را بر ملا می سازد و پاسخ می گوید. علامه امینی عا شقانه عمر با برکت خویش را وقف اثبات خلافت بلا فصل مولایش امیرالمؤمنین علیه السلام می نماید.

هدف از تألیف «الغدیر»

علامه امینی با تألیف و تدوین کتاب الغدیر در صد اثبات، نشر و ترویج یکی از مهم ترین ارکان اعتقادی اسلام، یعنی مبحث خلافت و جانشینی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله توسط حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام آن هم از دیدگاه اهل سنت و با استفاده از منابع عامه برآمد و بر دلایل

حکیمی، ص ۳۲۰.

۱. یادنامه علامه امینی، سیدجعفر شهیدی، ص ۲۶.



مخالفین از عامه پیرامون این مسئله اساسی، ردیه در خوری نگاشته است. ایشان در این کتاب، از دو منظر، ولایت و خلافت بلا فصل امیرالمؤمنین (علیه السلام) را به اثبات می‌رساند. یکی از منظر آثار مثبت حکومت معصوم و بیان مناقب او، و دیگری از منظر آثار خانمان سوز حکومت غیر معصوم و طاغوت و بیان مطاعن ایشان.

ویژگی‌های کتاب «الغدیر»

علامه امینی در جلد اول الغدیر، مباحثی را در پنج محور کلی، به شرح زیر مطرح کرده است:

۱. ارائه گزارش کاملی از آخرین حج رسول خدا (صلی الله علیه و آله) تا روز غدیر.
۲. ذکر روایان حدیث غدیر از ۱۰ نفر از صحابه و ۸۴ نفر از تابعین و نیز تتبع و جمع‌آوری منابع عامه از میان ۳۶۰ نفر از علما، از قرن دوم تا چهاردهم هجری، پیرامون شأن رسول آیه تبلیغ.
۳. احتجاجات و مناشدات به حدیث غدیر در طول تاریخ.
۴. بررسی آیاتی از قرآن که درباره غدیر نازل شده است.
۵. بحث دلالتی پیرامون حدیث غدیر.

همچنین علامه امینی در ده جلد بعد، به بیان شرح حال ۱۰۰ شاعر غدیریّه سرا و نقل اشعارشان از قرن اول تا قرن دوازدهم در طول مجلدات الغدیر می‌پردازد و در دو محور کلی مطالب را ذکر می‌کند:



۱. فضائل اهل بیت اعم از رسول خدا، امیرالمؤمنین، صدیقه طاهره و حسنین علیه السلام :

۲. مطاعن و مثالب مخالفین اهل بیت، اعم از خلفای سه گانه، معاویه، عایشه، طلحه، زبیر و دیگران.

چنان که ماجرای غدیر در میان فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام از ویژگی خاصی برخوردار است، در میان تألیفات پیرامون مسئله ولایت، کتاب الغدیر نیز دارای ویژگی های منحصر به فردی است. از جمله آن ها:

۱. ارائه اسناد و مدارک معتبر در استدلالات علامه امینی از منابع عامه در طول پهل سال تحقیق و تتبع.

۲. پرداختن به اشعاری از میان شعرای مسلمان، اعم از شیعه و سنی و حتی مسیحی که در طول موزده قرن، به ماجرای غدیر و مسئله وصایت امیرالمؤمنین علیه السلام تصریح کرده اند و واژه «مولی» در حدیث غدیر را به معنای سرپرستی (اولی به تصرف) و ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام به عنوان پیش فرض مسلم گرفته و شعر خود را بر آن اساس سروده اند. این ویژگی سبب شده است تا راه را برای انکار مسئله ولایت در روز غدیر و در عرصه شعر و ادبیات، بر منکرین مسدود نماید؛ چرا که عدم پذیرش صدور شعر از شاعر آن در قرون مختلف، چه از حیث سند و چه از حیث دلالت، بسیار سخت است و گاه انکار نسخ خطی بر جای مانده از این اشعار را در پی دارد. تمام این محتوای



یاد شده در الغدير، در قالب شرح غدیره‌ها و اشعار شاعران بزرگ در طول دوازده قرن یاد شده است، به جز جلد اول که تنها اختصاص به اثبات ماجرای غدیر دارد.

همچنین مؤلف الغدير در خلال کتاب، از بیان ضرب‌المثل‌ها، طرح مباحث تاریخی، اعتقادی، اخلاقی، فقهی و ادبی، در جهت فهم بیشتر مخاطب، استفاده فراوان کرده است. این کتاب با نثری زیبا و روان در بازده جلد به زبان عربی به زیور طبع آراسته شده است. البته بخشی از این اثر فاخر هنوز به چاپ نرسیده است که امید است به زودی چاپ شده و تکمیل گردد. تاکنون دوبار الغدير به زبان فارسی و برخی دیگر زبان‌های زنده دنیا ترجمه شده و نیز توسط برخی از فضلا به صورت گزیده و خلاصه به چاپ رسیده است.

۳. تدوین مباحث به روش جدل (یکی از صناعات خمس در علم منطق)؛ یعنی مغلوب ساختن طرف مقابل با معتقدات خویش. علامه امینی مطالب کتاب الغدير را با استفاده از ۹۲ منبع از علمای اهل سنت و بعضاً شیعی، استخراج و تدوین نموده که البته به اقتضای روش جدل، بیشتر به منابع عامه تکیه شده است و منابع شیعه اغلب به عنوان مؤید به کار رفته، و آلا ده‌ها برابر منابع عامه در کتب شیعه پیرامون مسئله ولایت، روایات و مطالب عدیده وارد شده است.

۴. استفاده از نثری زیبا و روان و بلیغ در نگارش مباحث کتاب.



این ویژگی‌ها باعث شد که الغدير همواره مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته و بسیاری از علمای جهان اسلام، بر این کتاب تقریظ‌های فراوانی بنویسند. در این رابطه رهبر معظم انقلاب حفظه‌الله می‌فرماید:

«مرحوم علامه امینی عقیده شیعه را در الغدير اثبات کرده است؛ اما کتاب بیان، لحن، سلیقه و شیوه برخورد او با مسئله، طوری است که همه مسلمین را جذب می‌کند. شما تقریظ‌هایی را که مسلمانان مصر، شام و دیگر نقاط دنیا بر کتاب ایشان نوشته‌اند، ببینید. ما باید توجه داشته باشیم که نوع طرح مسئله، طوری نباشد که به جدایی مسلمان‌ها بینجامد؛ این خیلی مهم است. الآن جمعیت انبوهی از مسلمانان دنیا به مکتب و مذهب ما معتقدند و در دنیا هم آبرومندند. هم جمهوری اسلامی در ایران و هم شیعیان در هر نقطه‌ای که هستند، مردم آبرومندی هستند و در عراق، لبنان و جاهای دیگر، مسلمان‌ها به وجود این‌ها افتخار می‌کنند. بنابراین باید مراقب باشیم که مسئله را طوری طرح کنیم که هم عقیده‌های خودمان نراحت نشوند. البته باید عقیده خودمان را بیان و آن را تثبیت کنیم؛ اما اشتباهات و خطاها را هم برطرف کنیم».^۱

۱. موسوعة الغدير، ج ۱، ص ۳۱۲.

۲. بیانات مقام معظم رهبری (۸۴/۹/۱۴).



۵. تبیین مسئله وحدت اسلامی در گرو اثبات امامت و وصایت امیرالمؤمنین (علیه السلام)، یکی دیگر از ویژگی‌های الغدير می‌باشد. با توجه به این که کتاب الغدير علامه‌امینی از یک سو به روش جدل و بر اساس منابع معتبر اهل سنت تدوین شده است و از سوی دیگر، در قالب ادبی و هنری و به دور از اهانت به مقدسات اهل سنت نگاشته شده است، در یک کلام، جمع بین علم و ادب و هنر است؛ از این رو تأثیر مهمی در ایجاد وحدت اسلامی داشته و خواهد داشت؛ زیرا وحدت در صورتی حاصل می‌شود که ذهن مسلمانان از مطالب دروغ و باطل پاک شود و به حقایق و تعالیم ناب قرآن و سنت نبوی نزدیک شود و همگی حول آن صف واحد باشیم.

رهبر معظم انقلاب حفظه الله در این باره می‌فرماید:

«مسئله غدیر هم می‌تواند مایه وحدت باشد؛ همچنان که مرحوم آیت الله شهید مطهری مقاله‌ای با عنوان «الغدير و وحدت اسلامی» دارد. او کتاب الغدير را - که درباره مسائل مربوط به غدیر است - یکی از محورهای وحدت اسلامی می‌داند که درست هم هست. ممکن است به نظر عجیب بیاید، اما واقعیت مطلب همین است. خود مسئله غدیر، غیر از جنبه‌ای که شیعه آن را به عنوان اعتقاد قبول کرده است - یعنی حکومت منصوب امیرالمؤمنین علیه الصلاة والسلام از طرف پیامبر (صلی الله علیه و آله) که در حدیث غدیر آشکار است - اصل مسئله ولایت هم



مطرح شده است. این دیگر شیعه و سنی ندارد.^۱

تبیین موضوع این رساله

مباحث طرح شده در این رساله، استدراکی است بر تلاش‌های علامه امینی در کتاب شریف الغدير در بخش بررسی آیه تبليغ در قرآن که در شأن واقعه غدیر نازل شده است. این استدراکات در چند بخش انجام شده است:

۱. بحث سندی.

الف. بحث رجالی درباره اسناد ارائه شده.

ب. ارائه اسناد جدید در صورت وجود.

۲. بحث دلالتی.

الف. دلالت احادیث مربوط به شأن نزول آیه تبليغ.

ب. دلالت متن آیه.

۳. پاسخ به شبهات جدید.

الف. شبهات درباره سند.

ب. شبهات درباره دلالت.

در بخش اسناد احادیث امور زیر، به انجام رسیده است:

۱. بحث رجالی درباره اسنادی که علامه ارائه داده است؛ زیرا

۱. بیانات مقام معظم رهبری (۷۹/۱/۶).



غالباً در الغدير بحث‌های رجالی به صورت کامل ارائه نشده است.
۲. ارائه سند برای احادیثی که علامه برای آن‌ها سند نیاورده است.

۳. ارائه احادیث جدید به همراه اسناد آن.

۴. پاسخ به شبهات پیرامون سند.

در بخش دلالت نیز سه مسئله مورد توجه قرار گرفته است:
۱. بحث کامل پیرامون دلالت احادیثی که در تفسیر آیه تبلیغ نقل شده است.

۲. بحث کامل درباره دلالت تمام فرازهای آیه تبلیغ به تفکیک.

۳. پاسخ به شبهات پیرامون دلالت.

اهداف و فواید تحقیق

با توجه به اهمیت و جایگاه قرآن در بین مسلمانان و این که آیه تبلیغ در قرآن پیرامون جریان غدیر و در خصوص ولایت حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) نازل شده است، تحقیق جامع در این زمینه بسیار مفید خواهد بود، به‌ویژه در میان مخالفان که بر قرآن تاکید دارند.
نظر به اهمیت کتاب شریف الغدير و این که دشمنان مکتب اهل بیت (علیهم السلام) در صدد نوشتن ردیه بر برخی مطالب این کتاب هستند، ضروری است که هر چه زودتر، دیگر مباحث کلیدی و مهمی که در



الغدير مطرح شده‌اند، همچون آیه تبلیغ، از نظر کمی و کیفی مورد پژوهش جدی قرار بگیرند. بنابراین، مهم‌ترین هدف این رساله، استدراک نویسی بر مباحث مطرح شده در کتاب الغدير پیرامون آیه تبلیغ می‌باشد، تا از سویی پاسخی به ردیه‌های مخالفان بر مباحث مذکور و از سوی دیگر پاسخ به شبهات جدید ذیل این آیه شریفه باشد.

پیشینه تحقیق

الف: نخستین کتاب «علی ضفاف الغدير» نام دارد که مستدرکی است بر کل کتاب الغدير علامه امینی. این اثر تألیف سید عبدالعزیز طباطبایی می‌باشد که البته هنوز به چاپ نرسیده است. تحقیق این کتاب را فرزند ارشد مرحوم طباطبایی به عهده دارد و پیرامون چاپ کتاب در مصاحبه مورخ اول شهریور ۱۳۹۵ با خبرگزاری ایکنا این گونه مطرح کرده است:

کتابی که هم‌اکنون آن را آماده و مستندسازی می‌کنم؛ کتابی است با عنوان «علی ضفاف الغدير». این کتاب از سوی مرحوم سید عبدالعزیز طباطبایی یزدی تألیف شده است و تاکنون به چاپ نرسیده است. در واقع این، کتاب تکمله‌ای بر کار علامه امینی در الغدير است.



علامه امینی رضوان الله تعالی علیه در جلد اول کتاب الغدير نام صحابه و تابعینی که حدیث غدیر را روایت کرده اند مورد پژوهش قرار داده است. در این کتاب حدود ۱۱۰ نفر از صحابه، در حدود ۸۴ تابعی و ۳۶۰ تن از عالمان اسلامی نام برده می شود.

مرحوم محقق طباطبایی، راویان حدیث غدیر را که علامه نام آن ها را ذکر نکرده است آورده و در حقیقت کتاب «علی ضفاف الغدير» استدراکی است بر جلد اول الغدير.

بخش اعظم کار انجام شده است. اسامی افراد را به ترتیب زمانی آورده ایم. الان به قرن پنجم و شش رسیده ایم و امید است این کتاب از سوی بنیاد محقق طباطبایی در قم به چاپ برسد و در دسترس محققان قرار گیرد».

ب: حاشیه های کتاب «موسوعة الغدير» (۱۴ جلدی) چاپ مؤسسه دایرة المعارف فقه الاسلامی و به قلم مرحوم سید عبدالعزیز محقق طباطبایی. وی در حواشی «موسوعة الغدير» به آدرس منابع و کتبی که از جانب علامه امینی اشاره نشده، پرداخته اند و اغلب آن ها از نسخ خطی موجود است که در کتابخانه ها نگهداری می گردد.

امتیازات این پژوهش

الف. تمرکز بر مبحث آیه تبلیغ.



ب. پژوهش‌های تکمیلی و اضافات بر مطالب موجود الغدير در مباحث مذکور.

ج. پاسخ به نقدهای مخالفان بر مطالب الغدير در مبحث مذکور.
 د. طرح برخی شبهات جديد و پاسخ به آن شبهات که در زمان تأليف کتاب الغدير وجود نداشته است.

روش تحقيق اين نگارش

اولاً: رواياتی که علامه امینی پیرامون آیه تبليغ نقل کرده، از جهات زیر مورد بررسی قرار گرفته است:

۱. تصحيح آدرس منابع موجود الغدير؛ برای نمونه، علامه در ذیل آیه تبليغ از سی عالم اهل سنت احادیثی در شأن نزول آیه نقل کرده است. در اینجا، ضمن رجوع به تمام موارد سی گانه و اطمینان از صحت آدرس منبع در حال حاضر، آدرس‌ها بر اساس نرم‌افزار «مکتبه‌الشملة» که توسط وزارت اوقاف عربستان سعودی تولید شده و در دسترس همه قرار دارد، ارائه شده است و اگر احیاناً در چاپ‌های جديد کتب، مطلب مورد نظر حذف یا تحريف و تصحيف شده باشد آن نیز متذکر شده است.

۲. توضيح درباره رواياتی که علامه از منابع منتشر نشده نقل کرده است. برخی از منابعی که علامه امینی از آن‌ها نقل کرده، هم‌اکنون



موجود نیست؛ لذا در این رساله کوشش شده در خصوص وجود این روایت در منابع موجود و یا طریق دسترسی علامه امینی به آن منابع توضیح داده شود.

۳. بررسی صحت سند احادیث بر اساس مبانی رجالی اهل سنت.

۴. استندراکی بر تعداد راویان ذکر شده در الغدير؛ با توجه به

نرم افزارهای موجود آیا می توان با جست و جو در این نرم افزارها بر تعداد روایاتی که علامه با توجه به امکانات کم و محدود آن زمان نقل کرده، افزود یا خیر؟

ثانیاً: بررسی انطباق متن و دلالت آیه تبلیغ بر مدعای شیعه؛ بدین معنا که با پژوهش در متن آیه تبلیغ و بررسی عبارات و واژگان این آیه، انطباق مدعای شیعه بر متن آیه روشن گردد.

ثالثاً: بررسی متن روایاتی که علامه پیرامون آیه تبلیغ ارائه نموده و نیز پرداختن به فقه الحدیث روایات مذکور در الغدير.

رابعاً: بررسی شبهاتی که در ذیل آیه تبلیغ مطرح می شود، اعم از شبهات سندی و دلالتی، در دو بخش:

۱. شبهاتی که علامه امینی مطرح کرده و پاسخ داده، بر پایه پژوهش های نوین.

۲. پاسخ به شبهات جدید در همین رابطه.

در پایان لازم است از حمایت ها و راهنمایی های اساتید بزرگوارم



حضرت آیت الله شیخ نجم الدین طبری و حجت الاسلام والمسلمین
 شیخ محمد حسن شفیعی شاهرودی، متع الله المسلمین بطول
 بقائهما الشریف، و نیز فاضل ارجمند، حجت الاسلام والمسلمین حامد
 رحمت کاشانی و استاد گرانقدر، دکتر محمدعلی موحدی،
 زید عزهما، که در تدوین و نگارش این رساله، حقیر را مساعدت و یاری
 نمودند، تشکر و قدردانی نمایم.

خدا را شاکر و سپاسگزارم که توفیق عنایت فرمود تا در سایه
 تأسیس مجموعه نورانی «کانون خورشید» و حمایت بی دریغ بانیان
 خیر آن، در مسیر اعتلای کلمه خطیر و سترگ ولایت، گامی ولو اندک
 بردارم.

محمد حسین مشکوری
 عید سعید غدیر خم ۱۴۳۹ ق